

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ПРОЯВИ У СПОРТІ

Древаль Ю. А.

Наук. керівн. - Фролов Р. С.

*Балаклійська філія Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Стереотипи можуть мати відношення до самих різних сторінок життя, але, мабуть, найяскравіше вони виявляються у відносинах чоловіків і жінок, тобто в гендерних відносинах. Гендерні відносини регулюються за допомогою сформованих в суспільстві гендерних стереотипів, тобто традиційно вкорінених у свідомості суспільства уявлень про норми поведінки чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи – сформовані в культурі узагальнені уявлення (переконання) про те, як повинні поводитися чоловіки і жінки, про те, що очікує від них суспільство. Основні гендерні стереотипи – це стереотипи маскулінності і фемінності. Гендерні стереотипи є стійкими для певного суспільства і певної історичної епохи.

Зміни в змісті і структурі гендерних ролей відображаються в соціокультурних стереотипах маскулінності і фемінності, уявленнях чоловіків і жінок один про одного та про самих себе. Хоча масовій свідомості нормативні чоловічі та жіночі властивості часто як і раніше здаються альтернативними і взаємодоповнюючими, принцип «або / або» вже не є неподільно пануючим. Багато соціально значущих рис і властивостей особистості вважаються гендерно-нейтральними або допускають суттєві соціально групові та індивідуальні варіації [1].

Галузь гендерних відносин завжди була підпорядкована стереотипам і далеко не безневинним. На них століттями трималася чоловіча влада і домінування. Навіть багато прислів'їв і приказок, підкріплювали вплив стереотипів, несли в собі образливий для жінок зміст. Сенса фемінізму як широкого громадського руху перш за все полягав в боротьбі з впливом застарілих гендерних стереотипів. Поява гендерних стереотипів обумовлена тим, що модель гендерних відносин історично вибудовувалася таким чином, що статеві відмінності переважали над індивідуальними, якісними відмінностями в особистості чоловіка і жінки. Через призму усталених в суспільстві гендерних стереотипів в масову свідомість входить сукупність ціннісних орієнтацій, що відображають взаємовідносини статей. Результат

усвідомлення ціннісного ставлення (позитивного або негативного) до даних стереотипів залежить не тільки від їх об'єктивного змісту, а й від особливостей суб'єкта, його інтересів, які визначаються як його приналежністю до конкретного гендеру, як соціальної статі (чоловічої чи жіночої), так і індивідуальними рисами особистості.

XX ст. зламало багато стереотипів, які регулювали гендерні відносини в суспільстві. Як підкреслюють дослідники, суспільство вже прийшло до розуміння того, що жорсткі гендерні стереотипи мають негативний вплив як на чоловіків, так і на жінок, перешкоджаючи розвитку вільної гармонійної особистості, обмежуючи реалізацію потенційних можливостей індивіда певними рамками. Сьогодні людство прагне виробити стратегію гендерної рівності, забезпечити перемогу бархатних відносин, що веде до появи нових стереотипів, поки що в більшості випадків сприймаються позитивно. Відзначається, що застарілі патріархальні стереотипи все частіше вступають в протиріччя з реальними трансформаціями гендерних відносин в сучасному українському суспільстві, стають перешкодою для розкриття індивідуальності особистості. Інститут гендерних стереотипів досить суперечливий, і в цьому – одне з джерел розвитку суспільства. Але ці суперечності повинні бути збалансовані, не вириватися у відкрите протистояння, яке може підірвати нормальне життя соціуму.

На ідеальний стереотипний образ чоловіка і жінки в культурі впливають, повторюємо, історичний досвід, менталітет етносу, релігія, рівень цивілізованості суспільства. 85% чоловіків і 80% жінок вважають, що головне в житті чоловіка – робота. Думки про жіноче призначення більш різноманітні і неоднозначні. За даними Т. Є. Ломової, тільки 2/3 чоловіків і 2/3 жінок переконані, що головне призначення жінки – бути берегинею домашнього вогнища. Як справедливо вказувала Л. Н. Долинська, «для сучасного суспільства характерна поліваріантність стереотипів відносин чоловіків і жінок, їх гендерних ролей» [2].

Поряд з цим, в умовах сучасного «культурного проміжку» формується негативний стереотип стосунків чоловіка і жінки – еkleктичний. Він характеризується змішанням в свідомості людини старого, маскулінного, і нового, фемінінного, спробами їх механічно поєднати. Еkleктичний стереотип часто виникає в результаті зіткнення традиційного патріархального виховання жінки з реаліями індустріального і постіндустріального суспільства, де вона змушена бути самостійною у всіх сферах життя, а також феміністичного виховання чоловіка, який бажає

бачити жінку самостійною, з належним заробітком, але в той же час зберігає маскулінні ілюзії.

Показано, що чоловікам і жінкам приписуються цілком певні психологічні якості і властивості особистості, нав'язуються різні типи темпераментів і стилів поведінки. Типово жіночими якостями визнаються пасивність, нерішучість, залежність, відсутність логічного мислення, артистизм, емоційність, грація, які корисні у фігурному катанні, синхронному плаванні, гімнастиці та ін. Серед видів спорту, небезпечних для жінок, називають ті, які найбільшою мірою вимагають маскулінних рис і поведінки: бокс, важка атлетика, боротьба, стрибки на лижах з трампліну та ін.

Вплив гендерних стереотипів на сучасне виховання і освіту простежується в багатьох педагогічних дослідженнях (поза зв'язком саме з фізкультурною освітою, яка виступає окремим випадком в цій загальній закономірності), і це особливий науковий напрям, представлений безліччю монографій та дисертаційних досліджень, статей.

Дослідження гендерних соціально-педагогічних проблем сьогодні «вже не викликає роздратування і несприйняття в науковому співтоваристві. Все більша кількість педагогів розуміє, що без конкретизації специфіки проявів не тільки біологічних, а й соціально-культурних, статевих особливостей в різних сферах особистісної та професійної самореалізації не можна конструювати оптимальні моделі педагогічної гендерної взаємодії» [3]. Однак, аналізуючи гендерні дослідження у вітчизняній педагогіці, ми ще відзначаємо односторонній підхід в статеворольовому вихованні дітей. Навіть в нових (пострадянських) педагогічних виданнях відмінність між статями часто зводиться тільки до фізіологічних відмінностей.

Фізичній культурі і спорту на рубежі XX-XXI ст. належить одна з першорядних ролей в зміні гендерних відносин, тому що наочно змінюються стереотипні уявлення про участь чоловіків і жінок у спортивному житті. У минулому хлопчиків більше заохочували займатися спортом, ніж дівчаток. Батьки (зазвичай чоловіки) спонукають їх дивитися ігри по телебаченню, грати в футбол чи баскетбол. Не тільки заняття спортом, а й перегляд спортивних передач по телебаченню в наші дні став частиною чоловічої ролі. Відсутність інтересу до спорту ставить під сумнів маскулінність, мужність хлопчика, юнака.

Дівчат в минулому часто переконували, що спорт – це не жіноча, а чоловіча справа. В останні десятиліття ситуація значно змінилася: дівчата і

жінки можуть бути одночасно спортивними і сексуальними. Сьогодні далеко не всі дивуються, коли жінки грають в футбол і хокей, виходять на боксерський ринг і борцівські татамі. Вони освоїли штангу і заробляють медалі в спортивних єдиноборствах, бодібілдингу, у важкій атлетиці та пауерліфтингу. Жінки вже беруться судити футбольні матчі, змагаються з чоловіками в шахах і автогонках [4].

Ми все менше дивуємося і вважаємо недоречним, коли жінки дивляться спортивні ігри або знають про спортивні події більше, ніж чоловіки, хоча аудиторія більшості спортивних програм залишається переважно чоловічою.

Зауважимо, що класифікація видів спорту може вестися на різних підставах. Наприклад, за характером взаємодії спортсменів-суперників: антагоністичний характер (види спорту, в яких на дію спортсмена суперник відповідає протидією); синергетичний характер (види спорту, в яких на дію спортсмена суперник відповідає аналогічною дією); автономний характер (види спорту, в яких на дію спортсмена суперник відповідає заздалегідь передбаченою автономною дією); комплексний характер (види спорту, в яких на дію спортсмена суперник відповідає різними варіантами своїх дій в комплексі).

В цілому спорт формує волю до перемоги, сміливість, рішучість, зміцнює фізичну силу, емоційну стійкість. Тому незалежно від того, чи репрезентує спортивна діяльність образ фемінінності або маскулінності (головні стереотипні відмінності у видах спорту), спорт вважається чоловічою справою: він формує андрогінний тип особистості [3].

Гендерна класифікація видів спорту, як правило, зводиться насамперед до поділу на маскулінні і фемінні види спорту, а також андрогінні – загальні для обох статей. Саме до загальних для чоловіків і жінок видів спорту відносять традиційні види легкої атлетики (біг, естафета, стрибки, метання), велоспорт і ін. Саме з цих видів веде свою історію жіночий спорт: в стрибках з жердиною жінки змагаються з середини XIX ст.; перші змагання зі стрибків у висоту серед жінок відбулися в США в 1895 р.; біг на 100 м став першою дисципліною сучасних Олімпійських ігор в 1896 р.; перший забіг жінок відбувся в 1928 р. Сьогодні до загальних видів спорту відносяться лижний спорт, всі парні змагання – фігурне катання, спортивні танці та ін.

Зазначені положення визначають актуальність, наукову та практичну значимість фундаментального дослідження гендерної психології особистості спортсмена. У концептуальному плані актуальною є розробка

психологічної концепції гендерного розвитку спортсмена, а також гендерно-орієнтованого підходу до його психологічного супроводу, які складають цілісну гендерну психологічну архітектуру професійного розвитку особистості спортсменів обох статей.

Література

1. Кон І. С. Чоловік у мінливому світі. / І. С.Кон. – М.: [Час](#), 2009. 496 с.
2. Малышева М. М. Анализ качественных данных в гендерных исследованиях / М. М. Малышева // Гендерный калейдоскоп. – М.: МГУ, 2001.
3. Воронина О. А. Введение в гендерные исследования / О. А. Воронина // Материалы Первой Российской летней школы по гендерным исследованиям «Валдай-95». – 1996. – №1.
4. Стамбулова Н. Б. Психология спортивной карьеры / Н. Б. Стамбулова. – СПб.: Центр карьеры. – 1999. – 368 с.